Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 2 (2026) · "Milliy statistika tizimida yangi bosqich: barqaror rivojlanish maqsadlari, xalqar... DOI: 10.5281/zenodo.24319788

"MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR"

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI RIVOJLANISHINI BAHOLASHNING ILMIY-USLUBIY YONDASHUVLARI, INDIKATORLARI VA ZAMONAVIY BAHOLASH METODOLOGIYASI

ANVAROVA MUQADDAS MAXAMADJONOVA
Toshkent davlat iqtisodiyot universitetida
mustaqil tadqiqotchi

Zamonaviy iqtisodiy tizimlarda kichik biznesni rivojlantirish muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa iqtisodiy tuzilmasi o'zgarayotgan va bozor tamoyillariga asoslangan islohotlarni amalga oshirayotgan mamlakatlarda kichik korxonalar iqtisodiy taraqqiyotda katta ahamiyat kasb etadi. Kichik biznes subyektlari iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish hamda milliy iqtisodiyotning tarkibiy jihatdan diversifikatsiya qilinishida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli kichik biznes rivojlanish darajasi va uning faoliyat samaradorligini baholash uchun ilmiy va uslubiy yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Kichik biznes rivojlanishini baholash jarayoni iqtisodiy ko'rsatkichlar, institutsional omillar va texnologik sharoitlarni o'z ichiga olgan kompleks tahlil tizimiga asoslanadi. Zamonaviy baholash uslublari faqat miqdoriy o'sishni aniqlash bilan cheklanmay, balki samaradorlik, raqobatbardoshlik va barqaror rivojlanish kabi sifat ko'rsatkichlarini ham o'rganishni nazarda tutadi.

Kichik biznes rivojlanishini baholashga qaratilgan ilmiy-uslubiy yondashuvlar iqtisodiy tahlil, statistik baholash hamda tizimli tadqiqot metodlariga asoslanadi. Ushbu yondashuvlarning muhim yo'nalishlaridan biri makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish hisoblanadi. Mazkur ko'rsatkichlar kichik biznesning mamlakat va hudud iqtisodiyotiga qo'shayotgan hissasini aks ettiradi. Odatda bunday ko'rsatkichlarga kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, bandlik darajasi, investitsiya faoliyati, sanoat ishlab chiqarishidagi ulushi hamda eksport hajmidagi hissasi kiradi. Ushbu ko'rsatkichlarni tahlil qilish orqali tadqiqotchilar va davlat organlari kichik biznesning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy tuzilmani o'zgartirishdagi rolini aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shuningdek, vaqt o'tishi bilan bu ko'rsatkichlarning o'zgarishi tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosatining samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega.

Kichik biznes rivojlanishini o'rganishda mikroiqtisodiy ko'rsatkichlardan foydalanish ham muhim hisoblanadi. Bu ko'rsatkichlar alohida korxonalarning ichki faoliyati va operatsion samaradorligini aks ettiradi. Ularga rentabellik darajasi, mehnat unumdorligi, xarajatlar samaradorligi, aylanma mablag'lar tezligi hamda korxonalarning yashab qolish va o'sish ko'rsatkichlari kiradi.

Published: 05.06.2026

Cite this article: Anvarova Muqaddas Maxamadjonova (2026). Kichik biznes subyektlari rivojlanishini baholashning ilmiy-uslubiy yondashuvlari, indikatorlari va zamonaviy baholash metodologiyasi. Emro Science and Education, 2(2). https://doi.org/10.5281/zenodo.24319788

© 2026 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

Mikroiqtisodiy tahlil orqali tadqiqotchilar kichik korxonalar resurslardan qanchalik samarali foydalanayotganini, ishlab chiqarish jarayonlarini qanday boshqarayotganini va bozor sharoitlaridagi o‘zgarishlarga qanday moslashayotganini aniqlashlari mumkin. Bunday tahlil biznes faoliyatiga ta’sir etuvchi asosiy omillarni, jumladan boshqaruv usullari, texnologik imkoniyatlar, moliyaviy resurslar va marketing strategiyalarini aniqlashga yordam beradi.

An’anaviy baholash usullari faqat moliyaviy ko‘rsatkichlarga asoslangan bo‘lsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida bunday yondashuv yetarli emas. Zamonaviy tahlil tizimlari innovatsion salohiyat, raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi, moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati hamda tadbirkorlik muhitining sifatini ham hisobga oladi. Masalan, raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi, elektron tijorat platformalarida ishtirok etish va biznes boshqaruvida axborot tizimlaridan foydalanish kichik biznes rivojlanishini baholashda muhim omillardan biri sifatida qaralmoqda.

Institutsional ko‘rsatkichlar ham kichik biznes rivojlanishini baholashda katta ahamiyatga ega. Huquqiy-me’yoriy tizimning samaradorligi, davlat tomonidan ko‘rsatiladigan qo‘llab-quvvatlash dasturlari mavjudligi hamda ma’muriy to‘siqlarning darajasi tadbirkorlik faoliyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqotchilar odatda biznesni tashkil etish va yuritish qulayligi, moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati, soliq siyosati va tartibga solish jarayonlarining shaffofligini tahlil qiladilar. Ushbu institutsional omillar kichik korxonalar faoliyat yuritadigan umumiy biznes muhitini shakllantiradi. Agar institutsional muhit qulay bo‘lsa, bu innovatsiyalarni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va biznesni kengaytirishga xizmat qiladi. Aksincha, ortiqcha byurokratiya va tartibga solishdagi noaniqliklar kichik biznes rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin.

Kichik biznes rivojlanishini baholashda hududiy tahlil ham muhim ahamiyatga ega. Turli hududlarda iqtisodiy sharoitlar, infratuzilma darajasi va resurs imkoniyatlari bir-biridan sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Shu sababli hududiy darajada tahlil olib borish orqali mahalliy iqtisodiyotning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash mumkin. Bunday tahlilda aholi soniga nisbatan kichik korxonalar soni, ularning tarmoqlar bo‘yicha taqsimlanishi, bandlik darajasi va investitsiya faolligi kabi ko‘rsatkichlar o‘rganiladi.

Kichik biznes rivojlanishini baholashda integratsiyalashgan indekslar va kompleks baholash modellaridan foydalanish ham keng qo‘llanilmoqda. Bunday modellar turli ko‘rsatkichlarni birlashtirib, yagona tahliliy tizimni shakllantiradi. Integratsiyalashgan indekslar moliyaviy natijalar, bozor kengayishi, texnologik innovatsiyalar hamda inson kapitali rivojlanishi kabi ko‘rsatkichlarni o‘z ichiga olishi mumkin. Turli ko‘rsatkichlarni bir tizimga birlashtirish orqali tadqiqotchilar hududlar yoki iqtisodiyot tarmoqlari o‘rtasida kichik biznes rivojlanish darajasini taqqoslash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Zamonaviy baholash metodologiyalarida statistik usullar keng qo‘llaniladi. Bular qatoriga korrelyatsiya tahlili, regressiya modellari, omilli tahlil hamda vaqt qatori tahlili kiradi. Ushbu usullar yordamida iqtisodiy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlanadi va kichik biznes rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar o‘rganiladi. Masalan, regressiya tahlili orqali davlat tomonidan ko‘rsatilayotgan qo‘llab-quvvatlash dasturlari, moliyalashtirish imkoniyatlari yoki raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasining biznes samaradorligiga ta’sirini aniqlash mumkin.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes rivojlanishini baholashda innovatsiya va texnologik transformatsiya bilan bog‘liq ko‘rsatkichlar ham muhim o‘rin egallaydi. Yangi texnologiyalarni joriy etish, ilmiy tadqiqot faoliyatida ishtirok etish hamda innovatsion biznes modellarini qo‘llash korxonalar raqobatbardoshligining muhim omili hisoblanadi. Innovatsion ko‘rsatkichlarga yangi mahsulot va xizmatlarni joriy etish, raqamli platformalardan foydalanish va texnologik tarmoqlarda ishtirok etish kiradi.

Zamonaviy baholash tizimlarida barqaror rivojlanish va ijtimoiy ta’sir ko‘rsatkichlari ham hisobga olinadi. Kichik biznes nafaqat iqtisodiy o‘sishga, balki ijtimoiy rivojlanishga ham hissa qo‘shadi. Ular yangi ish o‘rinlari yaratish, kambag‘allikni kamaytirish va mahalliy hamjamiyatlarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Kichik biznes rivojlanishini baholash iqtisodiy, institutsional, texnologik va ijtimoiy omillarni birgalikda o‘rganishni talab qiladi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida faqat moliyaviy ko‘rsatkichlarga asoslangan baholash yetarli emas. Shu sababli makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni, statistik tahlil usullarini, sifat tadqiqotlarini hamda integratsiyalashgan indekslarni o‘z ichiga olgan kompleks yondashuvlardan foydalanish zarur. Bunday metodologiyalar kichik biznes rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillarni chuqurroq tushunish va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan samarali siyosat ishlab chiqishga yordam beradi.

Xulosa. Kichik biznesni rivojlantirish zamonaviy iqtisodiy tizimlarning barqaror o‘sishini ta’minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Kichik biznes subyektlari iqtisodiy faoliyatni faollashtirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, innovatsion g‘oyalarni amaliyotga joriy etish hamda iqtisodiyot tarmoqlarini diversifikatsiya qilishda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli ularning rivojlanish darajasini to‘g‘ri baholash va samarali tahlil qilish iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik biznes rivojlanishini baholashda turli ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanish zarur. Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar orqali kichik biznesning milliy iqtisodiyotga qo‘shayotgan hissasi aniqlansa, mikroiqtisodiy tahlil korxonalar faoliyatining ichki samaradorligini baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida innovatsion faoliyat, raqamli texnologiyalardan

foydalanish darajasi va tadbirkorlik muhitining rivojlanganligi kabi omillar ham baholash jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda.

Kichik biznes rivojlanishini baholashda institutsional muhit, hududiy sharoitlar va davlat tomonidan yaratilayotgan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini ham hisobga olish zarur. Chunki qulay biznes muhiti, rivojlangan infratuzilma va samarali institutsional tizim tadbirkorlik faoliyatining kengayishi va barqaror rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Hududiy tahlil esa turli mintaqalarda kichik biznes rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash va maqsadli iqtisodiy strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Kichik biznes rivojlanishini baholash kompleks yondashuvni talab etadi. Statistik tahlil usullari, integratsiyalashgan indekslar, iqtisodiy ko‘rsatkichlar hamda sifat tadqiqotlari birgalikda qo‘llanilganda tadbirkorlik faoliyatining real holatini aniqroq baholash imkoniyati yuzaga keladi. Bunday yondashuv kichik biznes rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillarni chuqur tahlil qilishga hamda tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan samarali iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.**Schaper, M., Volery, T., Weber, P., Gibson, B.** Entrepreneurship and Small Business. John Wiley & Sons, 2014.

2.**World Bank.** Small and Medium Enterprises Finance: Improving SMEs’ Access to Finance. Washington, DC, 2020.

3.**European Commission.** Annual Report on European SMEs. Brussels, 2022.

4.**Brynjolfsson, E., McAfee, A.** The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. New York: W.W. Norton & Company, 2014.

5.**Porter, M. E.** Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 2008.

6.**Parker, G., Van Alstyne, M., Choudary, S.** Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy. W.W. Norton & Company, 2016.

7.**Laudon, K., Traver, C.** E-commerce: Business, Technology, Society. Pearson Education, 2021.

8.**O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari** – kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish hamda raqamli iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlashga oid normativ-huquqiy hujjatlar.

9.**O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi.** O‘zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik rivojlanishi bo‘yicha statistik ma’lumotlar. Toshkent, 2023.

10. **O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi.** Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha analitik hisobotlar, Toshkent, 2023.

IQTISODIY
STATISTIKA KAFEDRASI
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti